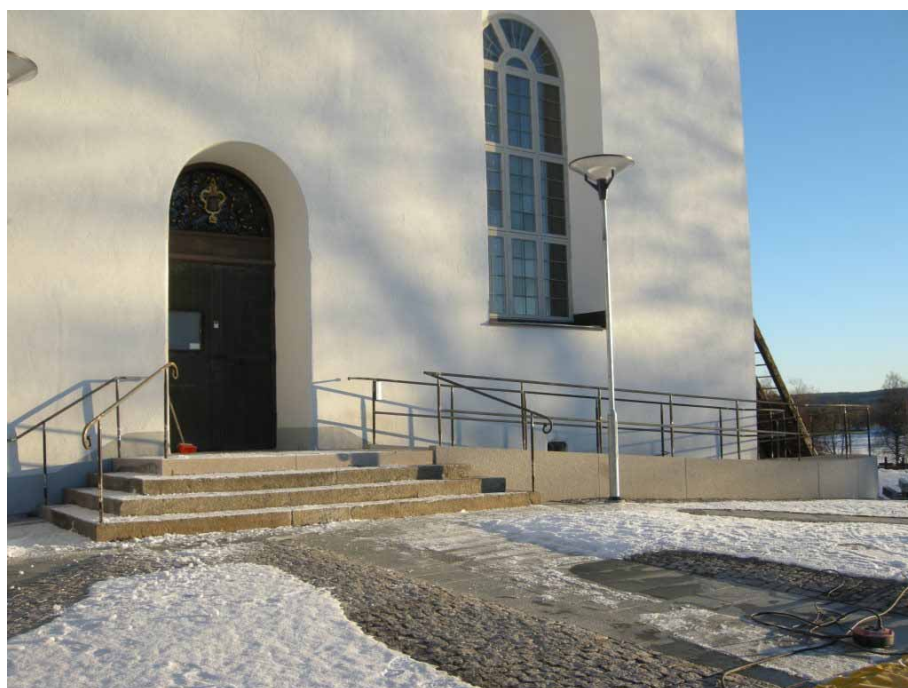

LJUSDALS KYRKAS NYA RAMP OCH TRAPPA

Antikvarisk medverkan vid ombyggnad av trappa och uppförande av ramp vid huvudentrén

Ljusdals kyrka
Ljusdals socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2010–2011

Daniel Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 433-9300-07
Ärendet avser: Tillstånd enl. KML

LJUSDALS KYRKAS NYA RAMP OCH TRAPPA

Antikvarisk medverkan vid ombyggnad av trappa
och uppförande av ramp vid huvudentrén

Ljusdals kyrka
Ljusdals socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2010-2011

Rapport 2016:07
Daniel Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2016

Omslagsbild: Trappan och rampen efter ombyggnaden. Foto från nordväst:
Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2010-11-16.

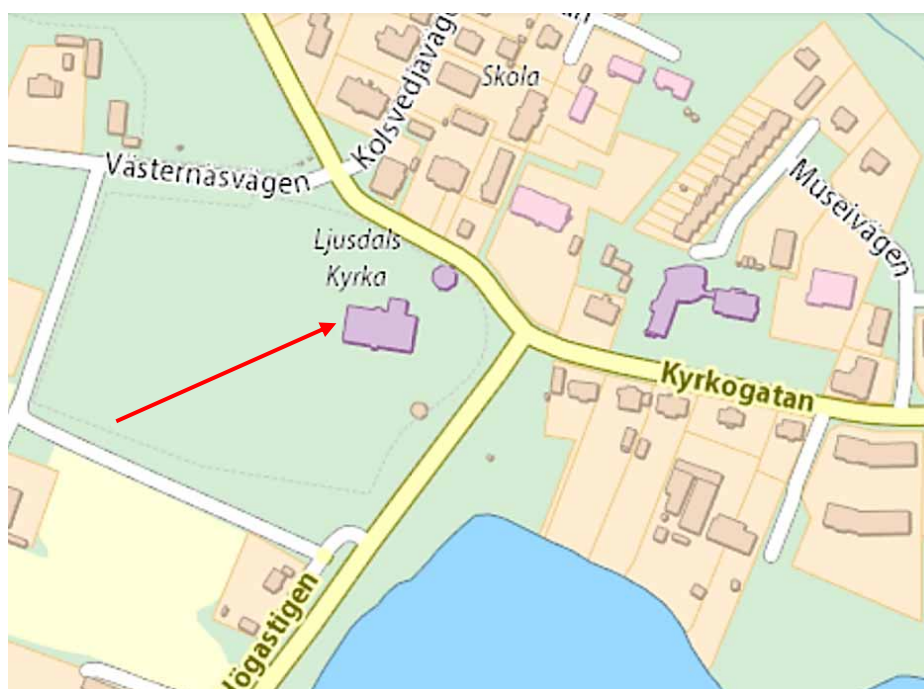
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

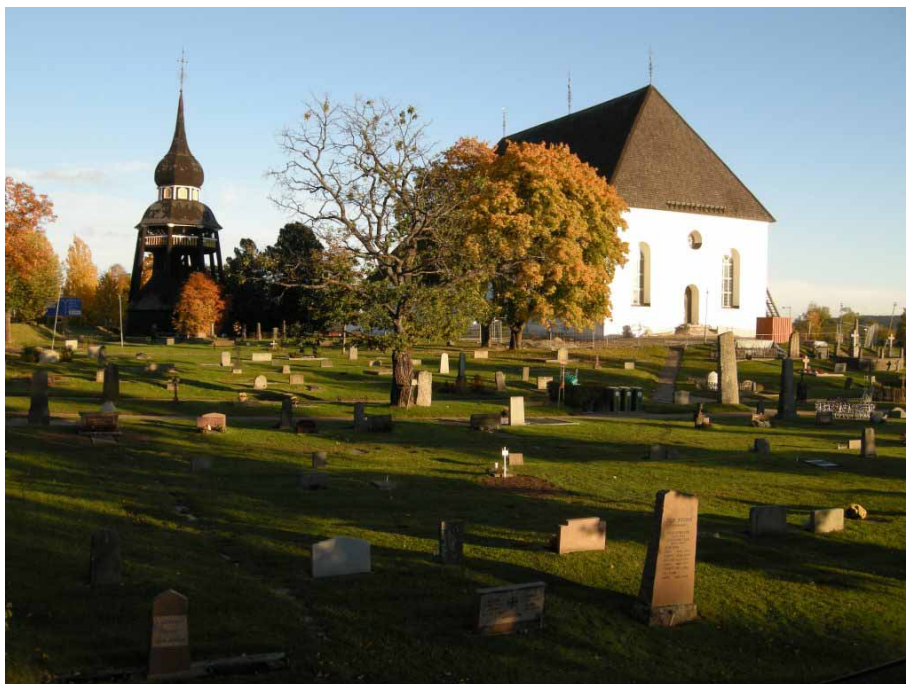
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Antikvarisk slutbedömning	5
Historik och beskrivning	6
Orsaker till åtgärder	6
Utförda åtgärder	7
Mark och grund	7
Trappa	9
Ramp	9
Belysning	11
Vapenhus och vindfång	11
Parkeringsplats	12
Trappa mot söder på kyrkogården	12
Antikvariska iakttagelser	12
Kvarstående arbeten	13
Avvikelser från beslut	13
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Källor	15

Figur 1. Utdrag ur cX-kartan med läget för rampen och huvudentrén vid Ljusdals kyrka markerad med en röd pil.

Figur 2. Klockstapeln och Ljusdals kyrka från nordväst. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-10-07.

SAMMANFATTNING

Under senare delen av 2010 utfördes en ny ramp och en ombyggnad av trappan vid Ljusdals kyrkas huvudentré. En tidigare stålramp vänd mot norr togs bort och ersattes av en bred stenramp mot söder, vilken viker av mot sydost vid kyrkobyggnadens sydvästra hörn. I samband med detta byggdes även den tidigare trappan om, huvudsakligen med återanvändande av befintlig sten. Den asfalterade halvcirkelformade ytan väster om kyrkan lades om med gatsten. I samband med ombyggnaden sattes automatöppningsfunktion in i kyrkans entré.

Ombyggnaden följde ett förslag framtaget av arkitekt Göran Persson, Lannås Konsult AB, Ljusdal och arbetet utfördes med Bygg & Markplanering i Ljusdal AB, som huvudentreprenör. Läns museet Gävleborg deltog i arbetet som antikvariskt medverkande genom byggnadsantikvarie Daniel Olsson, som även sammanställt denna rapport.

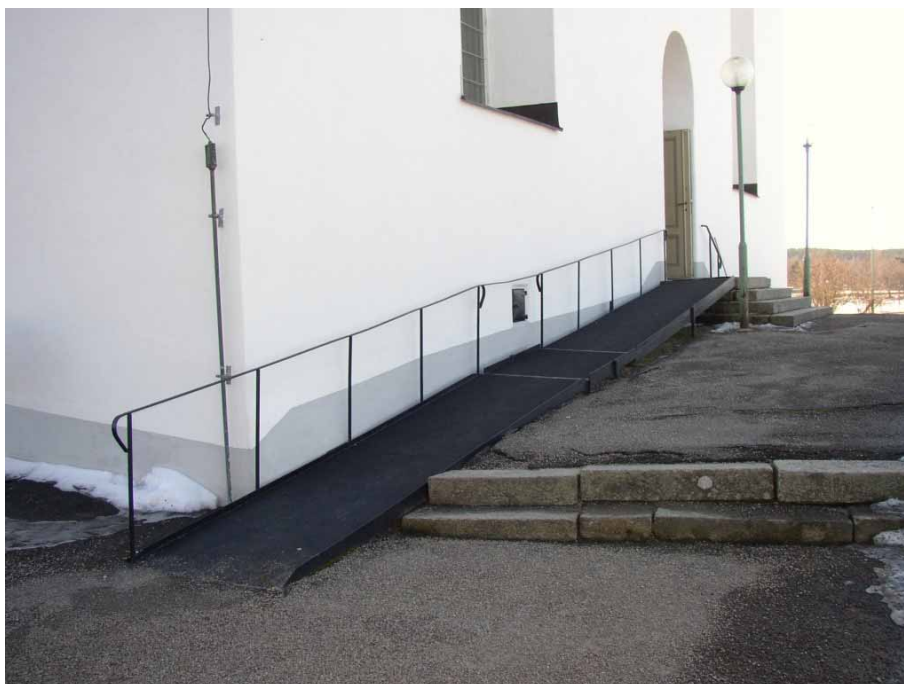
ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Arbetena har följt länsstyrelsens tillståndsbeslut och det som har beslutats på de byggmöten som har hållits. Slutresultatet är positivt ur antikvarisk synvinkel då den nya rampen smälter in bättre i miljön än den tidigare. Läns museet Gävleborg har upprättat ett särskilt underlag för slutintyg daterat 2010-12-17.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Ljusdals nuvarande kyrka uppfördes 1753-1757 under ledning av kyrkobyggmästare Anders Romberg från Leksand efter att den tidigare medeltida kyrkan skadats i en brand. Vid återuppbyggnaden behölls murverket i kyrkobyggnadens sydvästra del och fick ingå i den nya kyrkans väggar. Vid en större ombyggnad i kyrkan 1914-1915, efter ett ombyggnadsförslag av arkitekt Fredrik Falkenberg, sänktes golvnivån i stora delar av kyrkorummet och då tillkom överljusfönstren ovanför kyrkobyggnadens portar mot söder, väster och norr. Sannolikt är det vid denna tidpunkt som den nuvarande utformningen kring kyrkans huvudentré utfördes, med en halvcirkelformad yta väster om kyrkan. I ytterkanten finns två steg av huggna granitstenar och ytan innanför var före ombyggnaden asfalterad. Vid huvudentrén fanns en tresidig stentrappa av huggna granitstenar och överst ett vilplan i form av ett helt granitblock som utgjorde trappans fjärde steg.

Mot norr fanns längs kyrkans västra fasad en ramp av svartlackerat stål med gångyta av gallerdurk. Denna ramp tillkom under 1970-talet. Vid trappan stod två höga grönmålade lyktstolpar av den modell som förekommer på hela denna del av kyrkogården. Vid kyrkobyggnadens sydvästra hörn skjuter naturstenar fram under kyrkans sockel, vilka är en del av den medeltida kyrkans grundmur.

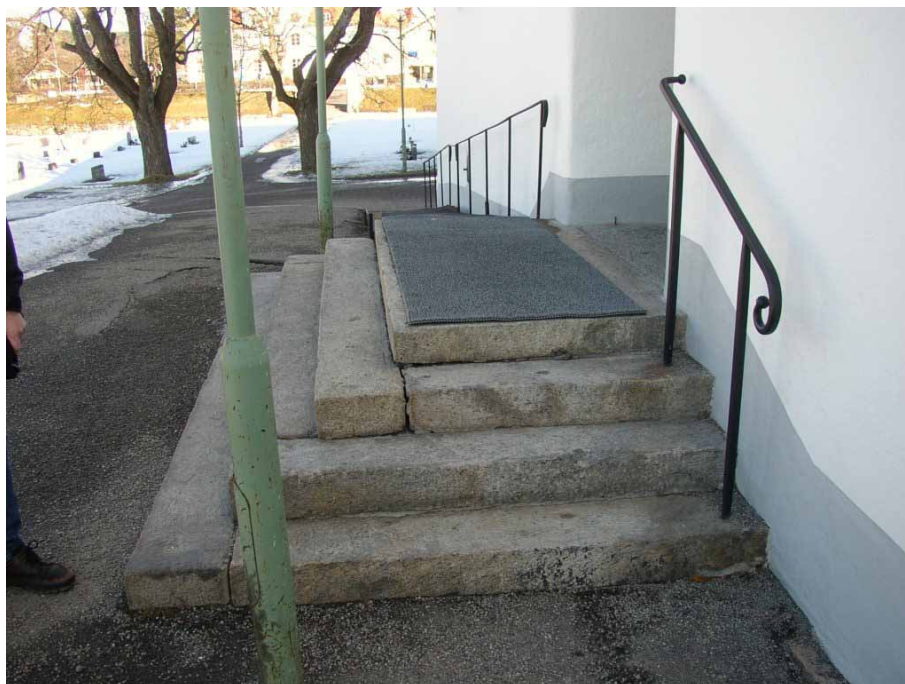
Figur 3. Rampen av stål före ombyggnaden. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2007-03-13.

ORSAKER TILL ÅTGÄRDER

Den ramp av stål som före ombyggnaden fanns placerad längs kyrkobyggnadens västra fasad uppfyllde inte dagens normer för ramper av detta slag, då den var för brant och det vilplan som fanns mitt på lutningen lutade lika mycket som den övriga rampen. Det fanns således hos församlingen ett stort önskemål att göra kyrkorummet mer tillgängligt då kyrkan har som mål att vara öppen och välkomnande för alla. Samtidigt var den halvcirkelformade asfalterade ytan väster om kyrkan i behov av åtgärder då flera av trappstegen hade hamnat snett och

stora håligheter uppstått i asfaltsytan och att det därmed fanns risk att besökare skulle kunna ramla och skada sig.

Församlingen anlitate arkitekt Göran Persson, Lannås Konsult AB, Ljusdal, för att ta fram förslag för att öka tillgängligheten till kyrkobyggnaden. Länsmuseet och länsstyrelsen träffade församlingen och Göran Persson 2007-03-13 för genomgång på plats varvid olika förslag diskuterades. Olika alternativ undersöktes, bland annat med ett hissplan, men det slutliga förslaget från Lannås Konsult AB blev en ombyggnad av trappan vid huvudentrén och uppförande av en ny permanent ramp av sten. Församlingen ansökte och erhöll därefter tillstånd från länsstyrelsen för detta ombyggnadsförslag framtaget av Lannås Konsult AB.

Figur 4. Trappan vid huvudentrén med tillhörande räcken innan ombyggnaden påbörjades. Foto från söder, Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2007-03-13.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Arbetet har utförts med Bygg & Markplanering i Ljusdal AB, som huvudentreprenör. Under arbetet stängdes kyrkans huvudentré av och området väster om kyrkans västra gavel stängslades in.

Mark och grund

Bygg & Markplanering i Ljusdal AB inledde arbetet i slutet av sommaren med att ta bort den tidigare rampen och riva bort asfalten innanför halvcirkeln närmast kyrkans västra fasad. Därefter märktes de yttre trappstegen i halvcirkeln av sten upp och lyftes tillfälligt bort till ett upplag norr om kyrkan. Jord grävdes sedan bort. I samband med grävarbetet för trappan och rampen utförde arkeolog Katarina Eriksson, Länsmuseet Gävleborg, schaktövervakning. Då marken visade sig vara omrörd på platsen påträffades dock inget särskilt under detta grävarbete och kyrkans medeltida grundmurar berördes inte alls.

Figur 5. Ytan väster om kyrkans västra gavel efter demontering av ramp, trappa och trappstegen i halvrundeln. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-08-17.

Dräneringsledningar lades ned för att leda bort vatten från kyrkobyggnadens västra fasad. En dräneringsbrunn flyttades för att inte hamna under den blivande rampen. När marken hade jämnats till försågs den med markisolering under den yttre halvrunda stentrappan och på denna har stenblocken återlagts på samma platser som före ombyggnaden. Marken innanför halvcirkeln blev efter utläggning av markisolering samt fyllning och packning av jord, belagd med smågatssten av grå Bohusgranit uppdelad i partier med raka stråk av Offerdalsskiffer, i enlighet med Göran Perssons förslag. Marknivån utanför den halvrunda stentrappan har samtidigt höjts.

Figur 6. Detalj av de utskjutande grundstenarna från den medeltida kyrkan vid kyrkobyggnadens sydvästra hörn. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-08-17.

Figur 7. Detalj av området kring den blivande trappan vid kyrkans huvudentré under återfyllningsarbetet. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-08-17.

Trappa

Den tidigare trappan vid huvudentrén demonterades och stenblocken lades tillfälligt upp intill kyrkan. Det övre stora stenblocket, vilket utgjorde den tidigare trappans vilplan, rördes ej. Sedan markisolering placerats ut återuppfördes trappan, huvudsakligen med återanvändande av de ursprungliga stenblocken. Vilplanets storlek utökades 0,65 meter mot norr, väster och söder för att detta skulle kunna anslutas till den nya bredare rampen. För att få till detta behövdes ytterligare sten till trappan och då beslöts att den raka stentrappa som är belägen i slutningen sydväst om kyrkan skulle rivas och att materialet i denna skulle användas till trappan vid huvudentrén. Det hade annars varit svårt att få tag i ny sten av samma struktur och kulör. Det översta stegets kantstenar utformades i rödaktig sten för att fungera som en kontrastmarkering för de som har nedsatt syn. Trappan har försetts med räcken av järn av samma utformning som tidigare, vilka har tillverkats av Ljusdals Smide AB.

Ramp

Den nya rampen har byggts runt kyrkobyggnadens sydvästra hörn, men den har avsiktligt placerats en bit från kyrkans medeltida grundmur. Under rampen gjordes en grundläggning med grus, markisolering och betong. Rampen är utförd i natursten med murar av grå Bohusgranit vilka har gjutits fast. Rampen har byggts med lutningen 1:12 och den har försetts med värmeslingor kopplade till en termostat. Gångytorna är klädda med grå Bohusgranit och vilplanet har utförts med rödaktig sten. Rampen har utrustats med smidesräcken av järn på båda sidor, utformade med utgångspunkt från den tidigare rampens ledstång. Smidesarbetet har även i detta fall utförts av Ljusdals Smide AB.

Figur 8. Fastgjutning av rampens stensidor. Foto från sydöst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-09-24.

Figur 9. Rampens nedre del med tillhörande smidesräcken efter färdigställande. Foto från sydöst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-11-16.

Figur 10. Rampen och de nya belysningsarmaturerna vid huvudentrén. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-11-16.

Belysning

De två tidigare grönmålade lyktstolparna vid entrén togs ned och ersattes av två nya av modell Louis Poulsen Kipp, vilken hade godkänts av Länsstyrelsen. En ny markledning har dragits till dessa stolpar. Några övriga ljusarmaturer byttes inte ut i samband med detta projekt.

Vapenhus och vindfång

Golvet i vapenhusets vindfång som var utfört av klinker lades om av SW Bygg AB och försågs med infälld ram för skrapmatta. Väggarna i samma utrymme har målats om med linoljefärg i samma kulör som tidigare. Dörren mot kapprumet har lyfts bort och placerats i förråd, då det annars fanns risk att denna kunde slå ihop med automatöppningen av vapenhusets västra dörrblad.

De båda yttre pardörrarna har försetts med automatisk öppningsanordning vilken döljs av en kåpa vars bredd är lika stor som dörröppningen. Dörrautomatiken är kopplad till s.k. armbågskontakter placerade i anslutning till dörrarna. En av dessa armbågskontakter sitter infälld i dörrnischen på utsidan. Ledningsdragning har utförts så dolt som möjligt.

För att möjliggöra automatöppningsfunktionen har den yttre pardörrens tryckeskolv gjorts överksam och dörrparet har försetts med nya släplister av gummi. Anslagslisten på sidodörren har demonterats, rengjorts och spiklimmats fast igen. Sidodörrens infällda befintliga skjutreglar har gjorts fungerande igen och ett hål har därmed borrats i granitplanet för att dörren åter skulle kunna låsas. Dörrens insida och dörrfodret har därtill och målats om i befintlig kulör med linoljefärg av Hagmans Golv & Färg AB, Ljusdal.

För pardörren mellan vindfånget och vapenhuset innebar installationen av automatöppningsfunktionen att den infällda spanjoletten på sidodörren demonterades och att trycket av mässing får fungera som drag- och tryckhandtag. Även denna dörr med tillhörande dörrfoder har Hagmans golv målats om i befintlig kulör med linoljefärg.

Figur 11. Detalj av pardörren mellan vindfånget och kapprummet med automatöppningskonstruktionen, delvis dold av en kåpa. Foto från sydöst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-09-24.

Parkeringsplats

I anslutning till rampens nedersta del söder om kyrkan har en parkeringsplats för rörelsehindrade, med plats för en bil, anordnats. Parkeringsplatsen har placerats mot gräskanten för att undvika risk för snöras, vilket hade förelegat om parkeringsplatsen hade placerats närmare kyrkans södra fasad, vilket först diskuterades.

Trappa mot söder på kyrkogården

Eftersom det beslöts att trappan mot söder som ligger sydväst om kyrkobyggnaden skulle få lämna sten till trappan vid huvudentrén behövde den förstnämnda trappan återuppbyggas med ny sten. Den återuppfördes därför i Bohusgranit, men på ett underlag av markisolering. Eftersom marknivån höjdes ovanför trappan i samband med omläggningen av markytorna väster om kyrkan förlängdes även trappan med två steg upptill. Trappan har därefter försetts med nya smidesräcken av samma utformning som de tidigare med profilrör.

ANTIKVARISKA IAKTTAGELSER

Som tidigare har nämnts påträffades inget särskilt av arkeologiskt intresse vid grävarbetet väster om kyrkan då det var tydligt att marken var uppfylld.

I samband med grävarbetet vid kyrkobyggnadens sydvästra hörn diskuterades den sprickbildning som finns i grundmuren. Inget tyder dock på att sprickbildningen har ökat i omfattning under senare år eller vid grävarbetet, men församlingen kan med fördel hålla detta under fortsatt uppsikt för att i tid upptäcka om sprickbildningen ökar i omfattning. I övrigt gjordes inga särskilda antikvariska iakttagelser under ombyggnadsarbetet.

Figur 12. Detalj av stenbeläggningen med gatsten och skifferplattor väster om kyrkobyggnaden under pågående lägningsarbete. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-11-03.

Kvarstående arbeten

Vid slutbesiktningen återstod ännu asfaltering då det var för sent på året att utföra detta. Asfalteringen utfördes istället på våren 2011.

Kyrkans tak är försett med en hängränna längs den västra gaveln, vilken följer takkanten runt kyrkobyggnadens sydvästra hörn och sedan är vinklad snett utåt för att leda ned vatten vid den södra fasaden. Detta arrangemang innebär dock att vatten från rännan faller ned rakt på rampens norra räcke och delvis hamnar på rampen. Vid framtida takarbete på detta takfall vore det bra att undersöka om det är möjligt att förlänga rännan en bit mot öster, eventuellt under trästegen som normalt står lutad mot det södra takfallet, för att undvika att nederbörden hamnar på rampen. Detta var dock inget som ingick i denna ombyggnad utan problemet blev tydligt efter att rampen var färdigställd.

AVVIKELSER FRÅN BESLUT

De olika frågeställningar och problem som uppkommit under arbetet har diskuterats under arbetets gång. Vid behov har avstämning skett med Länsstyrelsen. Några större avvikelser har inte skett i förhållande till länsstyrelsens tillståndsbeslut. Läns museets antikvariska medverkan försvårades dock i detta fall av att många byggmöten förlades på de få tider då läns museet ej hade möjlighet att delta. Läns museet har förståelse för att det kan vara svårt att finna tidpunkter för byggmöten som passar alla berörda, men för att kunna delta aktivt i de beslut som fattas är det i hög grad önskvärt, och i de flesta fall brukligt, att den antikvariskt medverkande kan delta i flertalet byggmöten under byggprocessens gång.

Figur 13. Trappan och rampen efter färdigställande. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-11-16.

Figur 14. Trappan och rampen efter färdigställande samt de nya ljusarmaturerna vid huvudentrén. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2010-11-18.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 433-9300-07

Beslutsdatum: 2007-07-03

Länsmuseets dnr: 275/312

Fastighet: Ljusdals kyrka

Socken: Ljusdals socken

Kommun: Ljusdals kommun

Lagskydd: Kyrkan skyddad enl. KML

Uppdragsgivare: Ljusdal-Ramsjö församling

Projekttid: sommaren 2010–våren 2011

Arkitekt: Göran Persson, Lannås Konsult AB, Ljusdal

Byggkonsult: Åke Jonsson, Byggkonsulten AB, Ljusdal

Huvudentreprenör: Bygg & Markplanering i Ljusdal AB, Ljusdal

Underentreprenör: SW bygg AB, Ljusdal (snickeriarbeten)

Underentreprenör: Ljusdals Smide AB, Ljusdal (smidesarbeten)

Underentreprenör: Hagmans Golv & Färg AB, Ljusdal (måleriarbeten)

Materialleverantörer:	Sten	Bohusgranit
	Betong	OP-betong, Ljusdal
	Grus	Bygg & Markplanering i Ljusdal AB, Ljusdal

Besiktningsdatum:	2007-03-13	Rådgivning
	2010-06-28	Antikvarisk medverkan 1
	2010-08-17	Antikvarisk medverkan 2
	2010-08-31	Antikvarisk medverkan 3
	2010-09-24	Antikvarisk medverkan 4
	2010-10-07	Antikvarisk medverkan 5
	2010-11-03	Antikvarisk medverkan 6
	2010-11-16	Antikvarisk slutbesiktning
	2010-11-18	Efterbesiktning

KÄLLOR

Arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv. Ljusdals kommun, Ljusdals socken, Ljusdals kyrka

Otryckta källor

Ljusdals kyrka. Karaktärisering och kronologi 2003. Ingår i: Ljusdals kyrka. Vård- och underhållsplan.

Informanter

Katarina Eriksson, arkeolog, Länsmuseet Gävleborg. Muntliga uppgifter i samband med schaktövervakningen.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE